

- Кількість «плюсів» на всі запитання з непарними номерами відкладіть на горизонтальній осі вправо від нуля.

- Кількість «мінусів» на всі запитання з непарними номерами відкладіть на горизонтальній осі вліво від нуля.

- Кількість «плюсів» на всі запитання з парними номерами відкладіть на вертикальній осі вгору від нуля.

- Кількість «мінусів» на всі запитання з парними номерами відкладіть на вертикальній осі вниз від нуля.

3. Поєднати крайні відкладені крапки на осях. Площа отриманого чотирикутника відображає тип темпераменту, а розподіл чотирикутника по секторах показує, який тип темпераменту переважає.

4. Користуючись текстом підручника, установіть відповідність вашого темпераменту типу вищої нервової діяльності (ВНД).

Висновки

Проведене дослідження показало таке.

Сила вашої нервової системи

Ваш тип темпераменту –

Тип вашої нервової діяльності –

Яке значення мають для людини знання свого типу вищої нервової діяльності й типу темпераменту? Для кого ця формація може стати в пригоді?

Мої враження і досягнення*

*Див. у «Дослідницькому практикумі 1».

МЕТОДИКА РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЗАДАЧ З ХІМІЇ У 7 КЛАСІ

Тетяна **ВОРОНЕНКО**, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу біологічної, хімічної та фізичної освіти НАПН України

Як відомо, учням важко даються вміння розв'язувати розрахункові задачі з хімії. Пропонуємо методику покрокового розв'язування з дотриманням учнями таких **правил**.

1. Уважно прочитайте умову задачі.
2. Запишіть, що дано.
3. Переведіть, якщо це необхідно, одиниці фізичних величин в одиниці системи СІ (деякі позасистемні одиниці допускаються, наприклад літри).
4. Запишіть, якщо це необхідно, рівняння реакції.
5. Розв'язуючи задачу, бажано використовувати поняття про кількість речовини, а не метод складання пропорцій.
6. Запишіть відповідь.

Перед розв'язуванням задач з конкретної теми варто нагадати учням основні поняття, що знадобляться їм під час роботи. Наводимо приклади розв'язування розрахункових задач з різних тем у 7 класі.

© Вороненко Т. І., 2020

Тема: «**Основні хімічні поняття**»

Основні поняття: атом; молекула; відносна молекулярна маса.

Атом – найменша хімічно неподільна структурна частинка речовини.

Відносна атомна маса (A_r) – це число, що показує, у скільки разів маса одного атома даного елемента більша $1/12$ частини маси атома Карбону-12 (^{12}C).

Молекула – найменша частинка речовини молекулярного складу.

Відносна молекулярна маса (M_r) – це сума відносних атомних мас (A_r) елементів, що входять до складу молекули речовини.

$$M_r(\text{Cu}(\text{OH})_2) = A_r(\text{Cu}) + 2A_r(\text{O}) + 2A_r(\text{H}) = 64 + 32 + 2 = 98.$$

Закон сталості складу речовини: будь-яка хімічно чиста речовина, незалежно від способу її добування, складається з одних і тих самих хімічних елементів, причому відношення їхніх мас є сталою величиною, а кількості їхніх атомів виражаються цілими числами.

Хімічна формула речовини – умовне позначення хімічного складу сполук за допомогою символів хімічних елементів, індексів і дужок.

Задача 1. Розташуйте формули речовин за збільшенням відносних молекулярних мас.

- A** N_2O
Б $NaNH_2$
В $NaNO_2$
Г HNO_3

Дано:	Допоміжні дані
N_2O	
$NaNH_2$	
$NaNO_2$	
HNO_3	
$M_r - ?$	

Розв'язання

Крок 1. Обчислюємо відносні молекулярні маси речовин.

$$M_r(N_2O) = 2 \cdot 14 + 16 = 44;$$

$$M_r(NaNH_2) = 23 + 14 + 2 \cdot 1 = 39;$$

$$M_r(NaNO_2) = 23 + 14 + 2 \cdot 16 = 69;$$

$$M_r(HNO_3) = 1 + 14 + 3 \cdot 16 = 63.$$

Крок 2. Порівнюємо значення відносних молекулярних мас речовин.

$$39 < 44 < 63 < 69.$$

Відповідь: $NaNH_2$, N_2O , HNO_3 , $NaNO_2$.

Задача 2. Доведіть, що з-поміж наведених сполук відсоток атомів Нітрогену є найменшим в амінокислоті.

- A** $CH_2(NH_2)COOH$
Б $C_2H_4(NH_2)COOH$
В $C_2H_3(NH_2)_2COOH$
Г $C_3H_6(NH_2)COOH$

Дано:	Допоміжні дані
$CH_2(NH_2)COOH$	
$C_2H_4(NH_2)COOH$	
$C_2H_3(NH_2)_2COOH$	
$C_3H_6(NH_2)COOH$	
$W(N) - ?$	

Розв'язання

Відсоток умісту елемента в молекулі залежить від кількості його атомів у ній (що менше атомів порівняно з кількістю атомів інших елементів, то відсоток менший). Відсоток елемента в молекулі обчислюють за формулою:

$$W(\text{елемента}) = n(\text{елемента}) \cdot 100 \% / n,$$

де n – число атомів у молекулі.

а) **Крок 1.** Обчислюємо кількість атомів елементів і загальне число атомів у молекулі $CH_2(NH_2)COOH$:

$$n(C) = 2;$$

$$n(O) = 2;$$

$$n(N) = 1;$$

$$n(H) = 5.$$

Усього в молекулі 10 атомів:

$$2(C) + 2(O) + 1(N) + 5(H) = 10.$$

Крок 2. Обчислюємо відсоток Нітрогену в молекулі за формулою:

$$W(N) = n(N) \cdot 100 \% / n(CH_2(NH_2)COOH) = 1 \cdot 100 \% / 10 = 10 \%.$$

б) **Крок 1.** Обчислюємо кількість атомів елементів і загальне число атомів у молекулі $C_2H_4(NH_2)COOH$:

$$n(C) = 3;$$

$$n(O) = 2;$$

$$n(N) = 1;$$

$$n(H) = 7.$$

Усього в молекулі 13 атомів:

$$3(C) + 2(O) + 1(N) + 7(H) = 13.$$

Крок 2. Обчислюємо відсоток Нітрогену в молекулі за формулою:

$$W(N) = n(N) \cdot 100 \% / n(C_2H_4(NH_2)COOH) = 1 \cdot 100 \% / 13 = 7,69 \%.$$

в) **Крок 1.** Обчислюємо кількість атомів елементів і загальне число атомів у молекулі $C_2H_3(NH_2)_2COOH$:

$$n(C) = 3;$$

$$n(O) = 2;$$

$$n(N) = 2;$$

$$n(H) = 8.$$

Усього в молекулі 15 атомів:

$$3(C) + 2(O) + 2(N) + 8(H) = 15.$$

Крок 2. Обчислюємо відсоток Нітрогену в молекулі за формулою:

$$W(N) = n(N) \cdot 100 \% / n(C_2H_3(NH_2)_2COOH) = 2 \cdot 100 \% / 15 = 13,3 \%.$$

г) **Крок 1.** Обчислюємо кількість атомів елементів і загальне число атомів у молекулі $C_3H_6(NH_2)COOH$:

$$n(C) = 4;$$

$$n(O) = 2;$$

$$n(N) = 1;$$

$$n(H) = 9.$$

Усього в молекулі 16 атомів:

$$4(C) + 2(O) + 1(N) + 9(H) = 16.$$

Крок 2. Обчислюємо відсоток Нітрогену в молекулі за формулою:

$$W(N) = n(N) \cdot 100 \% / n(C_3H_6(NH_2)COOH) = 1 \cdot 100 \% / 16 = 6,25 \%.$$

Порівнюємо відсотки Нітрогену в амінокислотах:

$$6,25 < 7,69 < 10 < 13,3.$$

Відповідь: **Г**.

Задача 3. Натрій бензоат $NaC_6H_5CO_2$ застосовують як харчову добавку (консервант E211). Обчисліть масову частку Карбону в молекулі (у відсотках).

Дано:	Допоміжні дані
$NaC_6H_5CO_2$	$M_r(NaC_6H_5CO_2) = 144$
$W(C) - ?$	

Розв'язання

Крок 1. Обчислюємо відносну молекулярну масу натрій бензоату:

$$M_r(\text{NaC}_6\text{H}_5\text{CO}_2) = 23 + 6 \cdot 12 + 5 + 12 + 2 \cdot 16 = 144.$$

Крок 2. Обчислюємо масу 7 атомів Карбону в молекулі:

$$M(\text{C}) = 7 \cdot 12 = 84.$$

Крок 3. Обчислюємо масову частку Карбону в молекулі:

$$W(\text{елемента}) = m(\text{елемента}) \cdot 100 \% / M_r(\text{речовини})$$

$$W(\text{C}) = 84 \cdot 100 \% / 144 = 58,33 \%$$

Відповідь: 58,33 %.

Задача 4. Відносна молекулярна маса речовини дорівнює 100. Обчисліть масу Карбону в ній, якщо масова частка його в молекулі становить 12 %.

Дано:	Допоміжні дані
$M_r(\text{речовини}) = 100$	$A_r(\text{C}) = 12$
$W(\text{C}) = 12 \%$	
$m(\text{C}) = ?$	

Розв'язання

Крок 1. Виводимо формулу для обчислення маси елемента в молекулі за його масовою часткою.

Масову частку речовини обчислюють за формулою:

$$W(\text{елемента}) = m(\text{елемента}) \cdot 100 \% / M_r(\text{речовини}),$$

Звідси

$$m(\text{елемента}) = W(\text{елемента})M_r(\text{речовини}) / 100 \%$$

Крок 2. Обчислюємо масу елемента в молекулі. Підставляємо дані за умовою у виведену формулу:

$$m(\text{елемента}) = 12 \% \cdot 100 / 100 \% = 12 (\text{г}).$$

Відповідь: 12 г.

Тема: «Вода»

Основні поняття: розчин, розчинник, розчинена речовина, маса розчину, масова частка розчиненої речовини.

Розчин – система (суміш), що складається з розчинника і розчиненої речовини.

Розчинник – компонент суміші (у міст якого в суміші більший), в якому розчиняють речовину.

Розчинена речовина – компонент суміші (у міст якого в суміші менший), який розчиняють у розчиннику.

Маса розчину дорівнює сумі мас розчиненої речовини і розчинника:

$$m(\text{роз-ну}) = m(\text{реч.}) + m(\text{роз-ка}).$$

Масова частка розчиненої речовини (W) – це відношення маси розчиненої речовини до маси усього розчину. Як правило, виражається у частках одиниці або у відсотках (для вираження масової частки у відсотках треба

помножити це відношення на 100 %). Обчислюється за формулою:

$$W = \frac{m(\text{реч.})}{m(\text{роз-ну})}$$

$$W = \frac{m(\text{реч.})}{m(\text{роз-ну})} \cdot 100 \%,$$

де W – масова частка розчиненої речовини; $m(\text{реч.})$ – маса розчиненої речовини; $m(\text{роз-ну})$ – маса розчину.

Із даної формули випливає:

$$m(\text{реч.}) = Wm(\text{роз-ну});$$

Задача 1. Під час заготівлі овочів необхідно приготувати маринад, у якому міститься 1 столова ложка кухонної солі (30 г) на 1 л води. Яка масова частка солі в маринаді (у відсотках)?

Дано:	Допоміжні дані
$m(\text{реч.}) = 30 \text{ г}$	$\rho(\text{H}_2\text{O}) = 1 \text{ г/мл}$
$V(\text{H}_2\text{O}) = 1 \text{ л}$	
$W = ?$	

Розв'язання

Крок 1. Обчислюємо масу води:

$$\rho(\text{реч.}) = m(\text{реч.}) / V(\text{реч.});$$

$$m(\text{реч.}) = \rho(\text{реч.})V(\text{реч.});$$

$$m(\text{H}_2\text{O}) = 1 \cdot 1000 = 1000 (\text{г}).$$

Крок 2. Обчислюємо масову частку солі в розчині за формулою:

$$W = m(\text{реч.}) / m(\text{роз-ну});$$

$$W = 30 / 1000 = 0,03, \text{ або } 3 \%$$

Відповідь: 3 %.

Задача 2. Для промивання рани і зупинення кровотечі застосовують водний розчин гідроген пероксиду. Його можна приготувати з таблеток гідропериту, під час розчинення якого виділяється гідроген пероксид. Обчисліть масу розчину і масу розчинника (води), якщо відомо, що маса гідропериту в таблетці становить 1,5 г, а масова частка розчиненої речовини в розчині – 3 %.

Дано:	Допоміжні дані
$m(\text{реч.}) = 1,5 \text{ г}$	
$W = 3 \%$	
$m(\text{роз-ну}) = ?$	

Розв'язання

Крок 1. Обчислюємо масу розчину. З формули $W = m(\text{реч.}) / m(\text{роз-ну})$ випливає, що маса розчину становить:

$$m(\text{роз-ну}) = m(\text{реч.}) / W(\text{реч.});$$

$$m(\text{роз-ну}) = 1,5 / 0,03 = 50 (\text{г}).$$

Крок 2. Обчислюємо масу розчинника. З формули $m(\text{роз-ну}) = m(\text{реч.}) + m(\text{роз-ка})$ випливає, що маса розчинника становить:

$$m(\text{роз-ка}) = m(\text{роз-ну}) - m(\text{реч.});$$

$$m(\text{роз-ка}) = 50 - 1,5 = 48,5 (\text{г}).$$

Відповідь: маса розчину – 50 г, маса води – 48,5 г.

Задача 3. Септична (протимікробна) дія фенолу виявляється, якщо його концентрація у воді перевищує 1 г/л. Дж. Лістер уперше застосував фенол як антисептик у хірургії у вигляді 5 %-го розчину (карболки). Обчисліть, скільки фенолу (в грамах) і води треба взяти для приготування 250 г розчину даної концентрації.

Дано:	Допоміжні дані
m (роз-ну) = 250 г $W = 5 \%$	Фенол – розчинена речовина; вода – розчинник.
m (реч.) – ? m (роз-ка) – ?	

Розв'язання

Крок 1. Обчислюємо масу фенолу. Обчислюємо масу розчиненої речовини (фенолу) за формулою:

$$m \text{ (речовини)} = W m \text{ (роз-ну)} / 100 \%;$$

$$m \text{ (фенолу)} = 5 \cdot 250 / 100 = 12,5 \text{ (г)}.$$

Крок 2. Обчислюємо масу розчинника. Розчин складається з розчинника і розчиненої речовини. Для обчислення маси розчинника (води) необхідно від маси розчину відняти масу розчиненої речовини:

$$m \text{ (води)} = m \text{ (роз-ну)} - m \text{ (реч.)} =$$

$$= 250 - 12,5 = 237,5 \text{ (г)}.$$

Відповідь: маса води – 237,5 г; маса фенолу – 12,5 г.

Задача 4. Найпоширеніша форма випуску формаліну (вихідного розчину) – це суміш ($\rho = 1,11$ г/мл), що містить 40 % формальдегіду, 8 % метилового спирту і 52 % води. У медицині (наприклад, у разі гіпергідрозу – підвищеної пітливості) використовують 2 %-й водний розчин формаліну ($\rho = 1,00$ г/мл). Обчисліть масу води (у грамах), що її необхідно додати до вихідного розчину формаліну, щоб добути 200 мл 2 %-го розчину. Концентрацію розчину формаліну обчислюють, виходячи з фактичного вмісту формальдегіду в ньому.

Дано:
V (роз-ну) ₂ = 200 мл ρ (роз-ну) = 1,11 г/мл $W_1 = 40 \%$ $W_2 = 2 \%$
m (роз-ка) – ?

Розв'язання

Під час розбавлення (добавляння розчинника) змінюється маса розчину, а маса розчиненої речовини залишається без змін.

Крок 1. Обчислюємо масу розчину формаліну, що його необхідно добути. З формули $\rho = m / V$ випливає, що маса розчину становить:

$$m \text{ (роз-ну)} = \rho V;$$

$$m \text{ (розчину)}_2 = 1,00 \cdot 200 = 200 \text{ (г)}.$$

Крок 2. Обчислюємо масу формальдегіду в добутому розчині. З формули $W = m \text{ (реч.)} / m \text{ (роз-ну)}$ випливає, що маса розчиненої речовини становить:

$$m \text{ (реч.)} = W m \text{ (роз-ну)};$$

$$m \text{ (формальдегіду)} = 0,02 \cdot 200 = 4 \text{ (г)}.$$

Крок 3. Обчислюємо масу вихідного розчину формаліну за формулою:

$$m \text{ (роз-ну)} = m \text{ (реч.)} / W;$$

$$m \text{ (роз-ну)}_1 = 4 / 0,4 = 10 \text{ (г)}.$$

Крок 4. Обчислюємо масу води, що її необхідно додати для отримання розбавленого розчину, за різницею мас розчинів:

$$m \text{ (води)} = m \text{ (роз-ну)}_2 - m \text{ (роз-ну)}_1;$$

$$m \text{ (води)} = 200 - 10 = 190 \text{ (г)}.$$

Відповідь: 190 г.

Задача 5. Після випарювання 600 г розчину з масовою часткою солі 5 % маса розчину становить 250 г. Обчисліть масову частку розчину, що утворився (у відсотках).

Дано:
m (роз-ну) ₁ = 600 г $W_1 = 5 \%$ m (роз-ну) ₂ = 250 г
W_2 – ?

Розв'язання

Маса розчиненої речовини під час випарювання не змінюється, а змінюється маса розчину.

Крок 1. Обчислюємо масу солі в розчині до випарювання. З формули

$W = m \text{ (реч.)} / m \text{ (роз-ну)}$ випливає, що маса речовини в вихідному розчині становить:

$$m \text{ (реч.)} = W_1 m \text{ (роз-ну)}_1;$$

$$m \text{ (реч.)} = 0,05 \cdot 600 = 30 \text{ (г)}.$$

Крок 2. Обчислюємо масову частку утвореного розчину.

Під час випарювання зменшилася маса розчинника (води) в розчині, а маса розчиненої речовини залишилася незмінною:

$$W_2 = m \text{ (реч.)} / m \text{ (роз-ну)}_2.$$

$$W_2 = 30 : 250 = 0,12, \text{ або } 12 \%.$$

Відповідь: 12 %.

Задача 6. Обчисліть масову частку розчину, що утворився після злиття 100 г розчину ($W = 5 \%$) і 200 г розчину ($W = 20 \%$).

Дано:
m (роз-ну) ₁ = 100 г $W_1 = 5 \%$ m (роз-ну) ₂ = 200 г $W_2 = 20 \%$
W_3 – ?

Розв'язання

Унаслідок злиття розчинів різної концентрації змінюються і маса розчиненої речовини, і маса розчину.

Крок 1. Обчислюємо масу розчиненої речовини у 100 г розчину з масовою часткою 5 % за формулою:

$$m(\text{реч.}) = W(\text{реч.})m(\text{роз-ну});$$

$$m(\text{реч.})_1 = 0,05 \cdot 100 = 5 \text{ (г)}.$$

Крок 2. Обчислюємо масу розчиненої речовини у 200 г розчину з масовою часткою 20 %.

$$m(\text{реч.})_2 = 0,2 \cdot 200 = 40 \text{ (г)}.$$

Крок 3. Обчислюємо масу речовини в новому розчині. Маса речовини в новому розчині складатиметься із суми мас розчинених речовин у першому і другому розчинах:

$$m(\text{реч.})_3 = m(\text{реч.})_1 + m(\text{реч.})_2;$$

$$m(\text{реч.})_3 = 5 + 40 = 45 \text{ (г)}.$$

Крок 4. Обчислюємо масу утвореного розчину. Маса нового розчину складатиметься із суми мас розчинів:

$$m(\text{роз-ну})_3 = m(\text{роз-ну})_1 + m(\text{роз-ну})_2;$$

$$m(\text{роз-ну})_3 = 100 + 200 = 300 \text{ (г)}.$$

Крок 5. Обчислюємо масову частку нового розчину за формулою:

$$W = m(\text{реч.}) / m(\text{роз-ну});$$

$$W = 45/300 = 0,15, \text{ або } 15 \text{ \%}.$$

Відповідь: 15 %.

Задача 7. У садівництві для обробки винограду застосовують розчин ферум(II) сульфату. Обчисліть масову частку 10 л розчину ($\rho = 1,0 \text{ г/мл}$),

якщо для його добування використали 500 г залізного купоросу ($\text{FeSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}$).

Дано:	Допоміжні дані
$V(\text{роз-ну}) = 10 \text{ л}$	$\text{FeSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O};$
$m(\text{реч.})_1 = 500 \text{ г}$	$M(\text{FeSO}_4) = 152 \text{ г/моль};$
$\rho = 1,0 \text{ г/мл}$	$M(\text{FeSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}) =$
	$= 278 \text{ г/моль}.$
$W = ?$	

Розв'язання

Під час розв'язування задач на кристалогідрати необхідно враховувати воду, що входить до складу їхніх молекул.

Крок 1. Обчислюємо масу розчину. Із формули $\rho = m / V$ випливає, що маса розчину становить:

$$m(\text{роз-ну}) = \rho V;$$

$$m(\text{розчину}) = 1,0 \cdot 10\,000 = 10\,000 \text{ (г)}.$$

Крок 2. Обчислюємо масу ферум(II) сульфату в 500 г залізного купоросу. Складаємо пропорцію: $152 \text{ г/моль FeSO}_4 - 278 \text{ г/моль FeSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}$
 $x \text{ г FeSO}_4 - 500 \text{ г FeSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}$

$$x = 500 \cdot 152 / 278 = 273,38 \approx 273 \text{ (г)}.$$

Крок 3. Обчислюємо масову частку розчину за формулою:

$$W = m(\text{реч.}) / m(\text{роз-ну});$$

$$W(\text{FeSO}_4) = 273 / 10\,000 = 0,0273, \text{ або } 2,73 \text{ \%}.$$

Відповідь: 2,73 %.

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

Не забудьте передплатити журнал «БІОЛОГІЯ І ХІМІЯ В РІДНІЙ ШКОЛІ» на 2021 рік!

Передплату можна здійснити на 3 місяці, півроку і рік.
Оплату приймають усі поштові відділення до 10 числа місяця,
що передує передплатному.

Передплатний індекс 68828